

Metodický materiál k testom externej časti maturitnej skúšky zo slovenského jazyka a slovenskej literatúry

Charakteristika predmetu slovenský jazyk a slovenská literatúra

Učebný predmet slovenský jazyk a slovenská literatúra sa zaraďuje medzi špecifické učebné predmety na všetkých stupňoch škôl s vyučovacím jazykom maďarským. Spoločenskou požiadavkou je aktívne zvládnutie slovenského jazyka ako štátneho jazyka a súčasne dorozumievacieho jazyka občanov maďarskej národnosti s príslušníkmi iných národov a národností v Slovenskej republike. Špecifikácia cieľov a výber učebného obsahu sa riadia princípmi vyučovania cudzích jazykov, pričom sústava požiadaviek na vedomosti, zručnosti a návyky žiakov zohľadňuje odlišnosť predmetu slovenský jazyk a slovenská literatúra od iných cudzích jazykov. V učebnom procese sa používajú metódy a učebné techniky vyučovania cudzích jazykov. Poňatie učebného predmetu, učebný obsah a vyučovacie metódy sú založené na princípoch komunikatívnosti, postupného rozvíjania vedomostí, zručností a návykov žiakov. Je nevyhnutné brať do úvahy skutočnosť, že úroveň ovládania slovenského jazyka sa odlišuje podľa jazykového prostredia žiakov a školy.

Predmet slovenský jazyk a slovenská literatúra na stredných školách s vyučovacím jazykom maďarským obsahuje gramatickú, štylistickú, konverzačnú a literárnu časť. Všetky zložky jazyka sú podriadené cieľu dosiahnuť komunikatívnu kompetenciu žiakov, aby dokázali komunikovať aj v slovenskom jazyku (bilingválnosť). Konverzácia vo vyučovacom procese je orientovaná na automatické používanie jazykových prostriedkov, na vedomé a aktívne ovládanie reči. Hodiny konverzácie rozširujú a prehľbujú zručnosti a návyky žiakov v ústnom a písomnom prejave tak, aby sa vedeli zorientovať v aktuálnych životných situáciách a pohotovo reagovať na vzniknutú komunikačnú situáciu.

Hlavným cieľom vyučovania predmetu slovenský jazyk a slovenská literatúra je komunikatívna kompetencia, čiže schopnosť žiaka porozumieť a tvoriť z lexikálnej a gramatickej stránky správne vety ako aj schopnosť interakcie v bežných životných situáciách v súlade s jazykovými normami slovenského jazyka. Na vyučovaní literatúry má dôležité miesto práca s literárnym textom -- schopnosť čítať literárny text s porozumením, reprodukovať ho a samostatne tvoriť nový text.

Počas aktivít zameraných na porozumenie textu žiak nepoužíva iba to, čo sa naučil v škole na hodinách slovenského jazyka a slovenskej literatúry, ale tiež poznatky a skúsenosti získané skôr a externe. Poznanie sveta je preňho dôležité, pretože mu umožňuje vytvoriť si hypotézy o obsahu čítaného či počutého. Rovnako je preňho dôležitá znalosť týkajúca sa témy. Čím lepšie sa žiak oboznámi s rôznymi technikami porozumenia pri čítaní a počúvaní, tým lepšie ich využije ako aktívny čitateľ či poslucháč v slovenskom i materinskom jazyku. Na počúvanie s porozumením by sa mal klásť ešte väčší dôraz ako na čítanie s porozumením, nakoľko viacnásobné počúvanie s porozumením je náročnejšie ako viacnásobné čítanie s porozumením.

Príprava novej formy testovania

Systém požiadaviek na vedomosti žiakov bude vychádzať z požiadaviek Štátneho vzdelávacieho programu pre slovenský jazyk a slovenskú literatúru pre stredné školy s vyučovacím jazykom maďarským.

Cieľom testu externej časti maturitnej skúšky zo slovenského jazyka a slovenskej literatúry v budúcnosti bude preveriť požadované komunikačné zručnosti a požadované vedomosti z oblastí:

- počúvanie s porozumením, čítanie s porozumením a jazykové kompetencie žiaka,
- zvuková, morfológická, lexikálna, syntaktická rovina jazyka, štylistika, ortografia,
- dejiny literatúry a teória literatúry,
- vybrané konverzačné témy (žiak má vedieť aktívne využiť svoju doteraz nadobudnutú slovnú zásobu v rôznych rámcových tematických okruhoch osvojených počas stredoškolského štúdia a okamžite reagovať na novú vzniknutú situáciu).

Test má preveriť zvládnutie rôznych myšlienkových operácií (analýza, syntéza, dedukcia...), intelektuálne a logické zručnosti žiakov. Pomocou produktívnych kontextualizovaných úloh má zistiť, ako žiak zvládol rozsah učiva predpísaný Cieľovými požiadavkami na vedomosti a zručnosti absolventa strednej školy.

Základnou požiadavkou prípravy študentov na maturitnú skúšku je, aby žiaci nadobudli také komunikatívne schopnosti, ktoré im uľahčujú ich improvizatívne, interpretačné, reprodukčné a deduktívne aktivity pri náučných, publicistických, súvislých i nesúvislých textoch a zároveň prispievajú aj k estetickému vnímaniu umeleckého textu.

Počúvanie ako komunikačná zručnosť

Zo štyroch základných komunikačných zručností, t. j. počúvania, hovorenia, čítania a písania, je počúvanie dominantnou, najfrekvencovanejšou komunikačnou zručnosťou. Počúvanie je mentálny proces, ktorý vyžaduje aktívnu premenu zvukových vln na zmysluplnú informáciu prostredníctvom činnosti mozgu. Počúvanie je psychický (nezmyslový) proces, ktorý je podmienený úspešnou percepciou. Je závislý od znalosti používaného jazyka, od uvedomenia si podmienok danej komunikačnej situácie a od využívania predchádzajúcich vedomostí a skúseností. (Palenčárová, 2008)

Vo vyučovacom procese pri počúvaní s porozumením nejde o to, aby žiaci všetko porozumeli, aktivita ich nemá zbytočne unaviť a odradiť, práve naopak – cieľom je formovať poslucháčov a čitateľov, ktorí sú sebavedomí, samostatní a vedomí si toho, že sa od nich nežiada všetko hneď pochopiť, ale splniť dané čiastkové úlohy. Takýto vyučovací cieľ ich má povzbudiť, aby mimo školy mali chuť prelistovať si slovenský časopis a pozrieť si film v slovenskom znení, vypočuť si slovenskú populárnu či ľudovú pieseň.

Proces počúvania

Pri charakteristike procesu počúvania vychádzame z teórie J. Palenčárovej. Prijem – príjem zvukov z prostredia (počutie).

- Sústredenie sa – sústredenie sa na hlas hovoriaceho/spíkera. Pozornosť sa zameriava na príbeh, na konkrétne detaily (napríklad na mená postáv, opis prostredia, udalosti atď).
- Porozumenie – pochopenie počutej informácie. Počuté slová sa pretvárajú do myšlienok.
- Analýza – premýšľanie nad počutou informáciou, analýza prijatých informácií.
- Hodnotenie – hlas hovoriaceho/spíkera sprostredkúva konkrétnu udalosť, príbeh, opis, dialóg... Poslucháč je schopný hodnotiť činy postáv, diskutovať.
- Reakcia – poslucháč je schopný zapamätať si detaily, aby na počuté mohol reagovať.

Zo štyroch základných typov počúvania – t. j. sociálne počúvanie, informačné počúvanie, kritické (hodnotiace) počúvanie a počúvanie pre radosť – sa pri testovaní sústredíme na informačné a kritické počúvanie.

Pri informačnom počúvaní/počúvaní s porozumením žiak zachytáva fakty, zapamätáva si myšlienky a objavuje vzťahy. Ide o počúvanie, prostredníctvom ktorého poslucháč získava nové informácie. (D. Slančová, 2001, s. 54)

Kritické (hodnotiace) počúvanie si vyžaduje analýzu, interpretáciu a posúdenie informácie.

Testovanie zručnosti počúvanie s porozumením

Zámerom testovania žiakov zo slovenského jazyka a slovenskej literatúry na školách s vyučovacím jazykom maďarským je pomocou položiek zameraných na počúvanie s porozumením zistiť, ako žiaci vedia pochopiť rečový zámer partnera s materinským jazykom slovenským v bežných sociálnych situáciách, porozumieť podstatu autentických slovenských rozhovorov a kratších súvislých prejavov, v ktorých hovoriaci hovoria kultivovanou hovorovou slovenčinou v prirodzenom tempe, porozumieť kratšie správy v rozhlase a v televízii, porozumieť súvislé texty a adaptované literárne ukážky vypočuté zo zvukovej nahrávky.

Cielom testu je preveriť žiakovu schopnosť efektívne počúvať hovorený prejav v slovenskom jazyku, porozumieť mu a získať z neho informácie, ktoré sú potrebné na splnenie úloh v teste.

Testovanie zručnosti počúvanie s porozumením je v súlade s komunikatívnou kompetenciou žiakov v záujme dosiahnutia viacjazyčnosti (bilingvizmu) vyplývajúcou zo Štátneho vzdelávacieho programu zo slovenského jazyka a slovenskej literatúry pre stredné školy s vyučovacím jazykom maďarským.

V časti testu Počúvanie s porozumením sa testuje žiakova schopnosť:

- pochopiť hlavnú myšlienku v hovorenom texte,
- pochopiť explicitne vyjadrené myšlienky v hovorenom texte,
- pochopiť špecifické informácie v hovorenom texte,
- pochopiť detailné informácie v hovorenom texte,
- pochopiť postoje, názory, úmysly a nálady hovoriacich,
- pochopiť v teste implicitne vyjadrené myšlienky,
- rozoznať komunikatívnu funkciu výpovedí.

Čítanie s porozumením

Kľúčové kompetencie – čítanie s porozumením, ústny a písomný prejav v predmete slovenský jazyk a slovenská literatúra na stredných školách s vyučovacím jazykom maďarským predstavujú súhrn predpokladaných vedomostí, zručností, schopností a postojov, ktoré prispievajú k úspešnému zapojeniu sa jedinca do života spoločnosti. Kľúčové kompetencie sa navzájom prekrývajú a dopĺňajú.

Pri procese rozvoja zručností a návykov sa pri čítaní s porozumením kladie dôraz na schopnosť žiaka odlíšiť podstatné informácie od menej dôležitých, využívať informácie z tlačív, rozumieť novinovým článkom, umeleckým a odborným textom, na schopnosť vysvetliť a interpretovať neznáme výrazy, frazeologické jednotky, cudzie a internacionálne slová.

Žiak pri čítaní s porozumením: rozumie čítanému textu, vzťahom a súvislostiam v nich, rozlišuje podstatné od menej podstatného a dokáže urobiť závery. Vie kriticky čítať texty, vnímať problémy, zbadať chyby, protirečenia v textoch, vie zaujať stanovisko k prečítanému textu (súhlas, nesúhlas ...). Žiak si osvojí schopnosť riešiť problémy v texte, komentovať prečítané, zistiť, prečo je text pekný, interpretovať estetické hodnoty textu. Žiak prejaví zručnosť členiť texty na menšie významové celky a vyjadriť obsahovú podstatu jednotlivých tematických celkov.

Pri charakteristike procesu porozumenia textu vychádzame z teórie J. Palenčárovej.

Kompetencie porozumenia (Palenčárová, 2008):

- Základné (všeobecné) porozumenie – získavanie zmyslu priamo z textu je najľahšie dosiahnuteľná úroveň chápania),
- úsudkové (interpretačné) porozumenie – získavanie zmyslu naznačeného tvrdeniami v texte; dosiahnutie tejto úrovne chápania predpokladá schopnosť vyjadriť informácie vlastnými slovami prostredníctvom parafrázovania a sumarizovania,
- hodnotiace (kritické) porozumenie – schopnosť integrovať svoje vlastné myslenie s informáciou z textu; chápanie na tejto úrovni predpokladá schopnosť diferencovať fakty, fantáziu a názory, rozlíšiť, čo je relevantné a čo nie a svoj názor podložiť dôkazmi.

Úroveň porozumenia textu (Palenčárová, 2008):

- schopnosť identifikovať informácie uvedené v texte explicitne – ide o porozumenie na úrovni reprodukcie uvedených informácií,
- schopnosť dedukovať z textu a vyvodiť informácie, ktoré v texte nie sú uvedené priamo, ale z neho vyplývajú, teda porozumenie vyžaduje uvažovanie, analýzu, porovnávanie, vyvodzovanie,
- schopnosť integrovať myšlienky z textu s predchádzajúcimi poznatkami a skúsenosťami – ide o porozumenie „nad rámec“ textu (akoby „za text“),
- schopnosť hodnotiť text z hľadiska formy, obsahu, jazykových prostriedkov, útvaru, štýlu a pod.

Forma textov (pozn. každá si vyžaduje odlišný prístup čitateľa) (Palenčárová, 2008):

- Súvislé – jediným prejavom súvislých textov sú jazykové prostriedky; text je usporiadaný v závislosti od obsahu a zámeru autora (rozprávanie, výklad, opis, argumentácia, inštrukcia, dokument...).
- Nesúvislé – texty, ktoré sú kombináciou jazykových a obrazových prostriedkov (diagramy, schémy a grafy, tabuľky, mapy, formuláre, informačné hárky, napr. cestovné poriadky, televízne programy, objednávkové katalógy, výzvy a inzeráty, predvolania, upozornenia, pozvánky atď.).

Testovanie zručnosti čítanie s porozumením

Testovanie zručnosti čítanie s porozumením je v súlade s komunikatívnou kompetenciou žiakov vyplývajúcou zo Štátneho vzdelávacieho programu zo slovenského jazyka a slovenskej literatúry pre stredné školy s vyučovacím jazykom maďarským.

V časti testu Čítanie s porozumením sa testuje žiakova schopnosť:

- získať informácie z primerane náročných textov (môžu obsahovať i tabuľky, grafy, diagramy, nákresy, schémy, ilustrácie) a vhodne používať stratégie čítania,
- rozumieť obsahu jednoduchého autentického textu,
- pochopiť tému a hlavnú myšlienku primerane náročného textu,
- vyhľadať špecifické a detailné informácie v jednoduchom texte,
- rozlíšiť základné a rozširujúce informácie v jednoduchom texte s jasnou a logickou štruktúrou,
- odhadnúť význam neznámych slov na základe kontextu v jednoduchom texte,
- zachytiť a pochopiť logickú štruktúru jednoduchého textu aj na základe obsahu textu,
- odlíšiť snové a realistické zložky umeleckého textu,
- interpretovať metaforické obrazy v umeleckom texte.

Špecifikácia testu zo slovenského jazyka a slovenskej literatúry pre externú časť maturitnej skúšky – časť počúvanie a čítanie s porozumením

Charakteristika textov:

Texty na počúvanie sú nahrané hovoriacimi, pre ktorých je slovenčina rodným jazykom, používajú štandardnú výslovnosť, nehovoria dialektom, výslovnosť majú zreteľnú, tempo reči primerané.

Typy textov:

Počúvanie – texty monologického (napr. rozprávanie, rozhlasové správy) aj dialogického charakteru (dialógy, konverzácia viacerých účastníkov – rozhovor, diskusia, interview).

Čítanie – autentické, prípadne z didaktických dôvodov upravené texty lyrické, epické, dramatické, publicistické, náučné, vedecko-populárne na primeranej úrovni náročnosti; nesúvislý text (napr. tabuľka, výsledky ankety, štatistické podklady, grafy, programy kultúrnych podujatí, športové výsledky, namerané hodnoty v rámci výskumu a pod.).

Zameranie textov, zdroje:

Počúvanie – texty zodpovedajú ústnemu jazykovému prejavu, tematicky sú blízke cieľovej skupine a požadovaným konverzačným témam (texty so súčasnou problematikou, správy, príbehy, spoločenský styk, inštrukcie, odkazy, prednášky atď.). Texty sú prevzaté z autentických materiálov. Zdrojmi sú masovokomunikačné prostriedky (tlač, rozhlas, televízia) a umelecká, odborná, vecná literatúra.

Čítanie – literárne, náučné, administratívne, publicistické, súvislé i nesúvislé texty, adresované a písané pre širokú verejnosť, ktoré spadajú do rámca žiakových skúseností (internet, denníky, časopisy, beletria, vecná literatúra...).

Tematické okruhy

Texty obsahujú akékoľvek všeobecné témy, ktoré sú v rozsahu vedomostí a skúseností žiakov a sú v súlade s cieľovými požiadavkami a vzdelávacími štandardmi zo slovenského jazyka a slovenskej literatúry.

Texty nie sú po obsahovej stránke pre žiaka stresujúce alebo diskriminujúce.

Testované vedomosti a zručnosti:

Celkové porozumenie textu. Porozumenie hlavnej myšlienky, podstatných informácií, špecifických a dôležitých detailov. Porozumenie a pochopenie vzťahov, názorov, pocitov, nálad, postojov, zámerov, rozoznať komunikatívnu funkciu výpovedí.

Druhy, typy testových úloh:

V ukážke testových úloh sa teraz nachádzajú úlohy s alternatívnou možnosťou odpovede (výber zo štyroch možností), v budúcich testoch sa počíta aj s úlohami s alternatívnou možnosťou odpovede (výber z troch možností), úlohami na priradovanie a doplňovanie.

Kritériá hodnotenia:

Každá položka má hodnotu jedného bodu (za správnu odpoveď 1 bod, za nesprávnu 0 bodov).

Literatúra

Cieľové požiadavky na vedomosti a zručnosti maturantov zo slovenského jazyka, ŠPÚ. Bratislava. 2009.

Cieľové požiadavky na vedomosti a zručnosti maturantov z anglického jazyka, úroveň B1. ŠPÚ Bratislava, 2009.

PALENČÁROVÁ, J. 2001/2002. *Počúvanie ako komunikačná zručnosť*. Slovenský jazyk a literatúra v škole, 48, č. 7 – 8, s. 227 – 230.

PALENČÁROVÁ, J. 2002. *O najfrekvencovanejšej komunikačnej zručnosti*. In: *Studia philologica. Annus X*. Prešov: Fakulta humanitných a prírodných vied PU, s. 38 – 42.

SLANČOVÁ, D. 2001. *Základy praktickej rétoriky*. Prešov: Náuka.

Štátny vzdelávací program, ICSED 3, Jazyk a komunikácia, Slovenský jazyk a slovenská literatúra pre školy s vyučovacím jazykom maďarským. ŠPÚ. Bratislava. 2008.